

HASTANE MANEVİ DANIŞMANLIĞINA TEOLOJİK BİR KAYNAK ÖNERİSİ: BUHÂRÎ'NİN KİTÂBU'L-MERDÂ RİVAYETLERİ

Serpil BAŞAR*

E-mail: serpil-basar@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9727-8337>

Citation/©: Başar, S. (2024). Hastane manevi danışmanlığına teolojik bir kaynak önerisi: Buhârî'nin Kitâbu'l-merdâ rivayetleri. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 17, 105-130.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1416406>

Öz

Bu araştırmada hastanede manevi danışmanlık uygulama içeriğini teorik olarak desteklemek üzere teolojik bir kaynak olarak Buhârî'nin (256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde yer alan Kitâbu'l-Merdâ (Hastalar Bölümü) hadislerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kitâbu'l-Merdâ, başka bir hadis kaynağında yer almayan bir başlıktır ve Buhârî'de bu bölüm manevi danışmanlık açısından incelenmeye değer bulunmuştur. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmış, bunun için literatür taraması ve vaka analizi araçlarından istifade edilerek, konu ile ilgili diğer hadis kaynakları ile bağlantı kurulmuştur. Yapılan incelemede; "sağlık ve hastalık kavramlarının anlamı, hastalıkta sabır, hastalıkta dua ve hasta ziyareti" temaları elde edilmiş, bu temaların manevi danışmanlık açısından önemi vurgulanmış, hadislerin hastanede manevi danışmanlık için teorik bir kaynak olduğu ve araştırılmaya değer olduğu görülmüştür. Müslüman danışan için de hayatının her aşamasında kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ait hadisler, önemli teolojik bir kaynaktır. Elde edilen bulgulara göre manevi danışmanlar, Müslüman danışan için bu kaynaklardan elde ettikleri anlam

* Dr. Uzman Vaiz, İzmir İl Müftülüğü.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

ve ilkeler ile manevi ihtiyaçlara uygun biçimde müdahale içerikleri oluşturarak, danışma sürecini yürütebilir ve şifaya eşlik edebilirler. Araştırmada son olarak hastanede manevi danışmanlık uygulama içeriğine uygun örnek bir vaka görüşmesi ve analizi de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din psikolojisi, Manevi danışmanlık, Manevi bakım, Hastane, Kitâbu'l-merdâ.

SUGGESTING A THEOLOGICAL RESOURCE FOR HOSPITAL SPIRITUAL COUNSELING: BUKHARI'S NARRATIONS QITAB AL-MARDA

Abstract

In this research, it is aimed to evaluate the hadiths in Qıtab al-Marda (Patients Section) in Bukhari's (256/870) work called al-Jami al-Sahih, which is a theological hadith source, in order to theoretically support the content of spiritual counseling practice in the hospital. Qıtab al-Marda is a title that is not included in any other hadith source, and el-Bukhari was found worth examining in this respect. The research was planned as a qualitative methodology, for which literature review and case study analysis tools were used, and links were established with other hadith sources on the subject. In the examination; The themes of "the meaning of the concepts of health and illness, patience in illness, prayer in illness and visiting the sick" were obtained, and the importance of these themes in terms of spiritual counseling was emphasized. As a prophetic touch, hadiths found are/found to be a source of spiritual counseling in the hospital and are worth investigating. For the Muslim client, the Holy Quran and Prophet Muhammad are the holy books at every stage of his life. The hadiths of the Prophet are an important theological resource. According to our determination; Spiritual counselors can carry out the counseling process and accompany healing for the Muslim client by using the meanings, principles and intervention contents they obtain from these sources. Finally, a sample case interview and analysis appropriate to the content of spiritual counseling practice in the hospital is also presented in the research.

Keywords: Psychology of religion, Spiritual counseling, Spiritual care, Hospital, Qıtab al-marda.

Giriş

Ülkemizde hastanede manevi danışmanlık uygulamasının, teorisi ve pratiği iç içe gelişmektedir. 1995 yılında uygulama alanı bulmuşken, 1996 yılında uygulaması

durdurulmuş, konu 2007 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın I. Din Hizmetleri Sempozyumu'nda tekrar gündeme gelmiş, 2009 yılı IV. Din Şurası'nda, 2012 yılı Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu'nda ve Sağlık Bakanlığı'nın 2012 yılı I. Ulusal Manevi Bakım Çalıştayı'nda tartışılmaya devam etmiş, uygulama aşamasına ise 2015 yılında geçilmiştir (Başar, 2008, 2009, 2013).

Manevi danışmanlar, hastanede hasta başında, hastalara, yakınlarına ve hastane ortamında sağlık personeline yönelik olmak üzere dini referansları da kapsayan, duygu, değer ve inanç odaklı bir manevi danışmanlık hizmeti vermektedirler. Bu hizmet esnasında da “manevi ihtiyaçları tespit, analiz, müdahale, sonuç alma ve sonlandırma” olmak üzere beş aşamalı genel bir danışmanlık modeli kullanmaktadırlar. Manevi ihtiyaçları tespit ederken, “etkin dinleme ve ikili görüşme (mülakat)” tekniklerinden yararlanırken, özellikle analiz ettikleri sorunlara karşı müdahale içerikleri; sadece teolojik referanslarla değil, bireyin hem psikolojik hem de manevi ihtiyaçlarını da dikkate alan çeşitli manevi danışmanlık yaklaşımlarından oluşmaktadır (Başar, 2023).

İnsan; beden, zihin ve manevi yönleri olan bir varlık olarak bu yönleri ile bir bütündür ve her birinin ayrı ayrı ihtiyaçları vardır. Varoluş, aidiyet, anlam ve kendini aşmak olarak ifade edilebilecek manevi ihtiyaçları, özellikle sınırlı ve etkiye açık bir varlık olarak zorlu yaşam koşullarına maruz kaldığında ortaya çıkabilmektedir. Özellikle “neden ben, bu başıma neden geldi, bunun anlamı ne?” vb. soruların sorulduğu hastalık, sakatlık, vefat gibi durumlarda insanın anlam ihtiyacı öne çıkabilmektedir.

Hastalık, dünya yaşamındaki varlık ve yokluk olarak iki temel deneyim alanı içinde yokluk (zorluk, yoksunluk, yıkım) alanı deneyimdir. İnsan bu deneyimi yaşarken, maneviyatından elde ettiği güç ve teselli ile içinde bulunduğu zorlu yaşam koşuluna karşın baş edecek bir güç elde eder (Koçak, 2019). Hastane, insan yaşamında bedensel ve zihinsel bütünlüğün bozulduğu hastalık deneyiminde şifa arayışının yoğunlaştığı bir mekandır. Bu arayış içinde birey, kültürü, değerleri ve inancından elde ettiği manevi gücü ile birlikte hareket eder, hastane içine ve tedavi sürecine bunları da dahil eder (Altaş, 1999).

Şüphesiz Kur'ân, son dinin Peygamberini “en güzel örnek” (Ahzab, 21/33) olarak sunmuştur. İlke ve teknik açıdan O'nun (s.a.v.) hadisleri, manevi danışmanlık açısından yol gösterici olabilir. Bu sebeple, İslam Peygamberinin hastalığa ve hastalara yönelik yaklaşımını ortaya koymakla, hasta ziyaretlerini nasıl yaptığı, nelere dikkat ettiğine dair bilgileri tahlil etmekle, manevi danışmanlar için temel bir çerçeve oluşturarak, güncel olarak anlamlandırılmış, teolojik değeri olan müdahale içeriği oluşturabilecektir. İnsanın zor zamanlarında aklına ve kalbine Nebevi bir dokunuşun etkisi, araştırılmaya değerdir. Bunun için hadis literatürü, sahâbenin Resûlullah (s.a.v.) ile kurduğu günlük doğal iletişimin yazılı kaynakları olarak öne çıkmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), insanların zor anlarında olanı anlama, bilgilenme, ikna olma, yardım alma, moral olarak güçlenme, içinde bulunduğu karmaşa ile barışma ihtiyaçlarına

karşın, yönlendirme, destekleme, geliştirme, değer verme, sorumluluk, basiret ve hakkaniyet ile yaklaşmak, liderlik etmek, vb. fonksiyonları ile manevi danışmanlık açısından ele alınmalıdır (Kanger, 2015). Resûlullah'ın (s.a.v.) bazı görüşmelerinde ikna ve açıklamaya dayalı bir danışma süreci yönettiği de düşünülebilir (Ürkmez, 2017). Hadislerin, bütünüyle bir manevi danışmanlık modeli oluşturmasa da sınırsal bir çerçeve çizdiği kabul görmektedir (Çamur, 2020). Bu sebeple, hastane manevi danışmanlığı, Nebevi dokunuşların tespiti ile birlikte süreç odaklı bir danışmanlık olarak gelişime ve zenginleşmeye açıktır.

Bu makalede; Kitâbu'l-Merdâ hadislerini odak alacak biçimde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaklaşımına yönelik bir değerlendirme yapılacaktır. Ana sorunsal; "hadislerde hastanede manevi danışmanlık alanı için hangi kavramlar öne çıkmaktadır, danışma sürecine ışık tutabilecek Nebevi dokunuşlar var mıdır, Resûlullah hastalara yaklaşımında nelere dikkat etmiştir, Kitâbu'l-Merdâ bölümünden manevi danışmanlık açısından teolojik referanslar elde edilebilir mi" sorularına cevap aramaktır.

1. İlgili Kavramlar

1.1. Hastanede Manevi Danışmanlık

Toplumsal bir varlık olan insanın bedensel, ruhsal, zihinsel yönlerden ihtiyaçları giderilmediğinde sorunlar yaşayabilmektedir, bunların bir kısmı da hastalık olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle hastane, hastalıkların ardındaki manevi ihtiyaçların öne çıktığı bir mekandır. Burada görev yapan sağlık profesyonelleri içinde manevi danışmanlar, bireylerin manevi ve psikolojik sağlıklarını ilgilendiren ihtiyaçlarına odaklanarak bir danışmanlık süreci yürüten meslek grubudur (Agitoğlu, 2019).

Hastanede manevi danışmanlık, hastalık deneyimi yaşarken zorlu bir dönemden geçen bireyin yanında olmayı, destek olmayı, sürece eşlik etmeyi, manevi ihtiyaçlarını tespit etmeyi, bunlara yönelik danışmanlık vermeyi içeren hizmetlerdir. Felsefe olarak da holistik bakım (bütüncül) ilkesine dayanır (Karagöl, 2012). Bu sebeple 2015 yılından bu yana Diyanet İşleri Başkanlığı'nca görevlendirilmiş olan manevi danışmanlar, önce pilot illerde daha sonra da diğer illere yaygınlaştırılacak şekilde, sağlık profesyonelleri arasında hastanede hasta, hasta yakını ve sağlık personeli için maneviyat alanında görev yapmakta, hastayı veya diğer hizmet talep edenleri "danışan" kabul ederek yüz yüze olacak biçimde, görüşme mahremiyeti sağlanan görüşme odasında hizmet vermektedirler.

Hastane manevi danışmanlarının, hastane ortamında hedef kitlelerine yönelik olarak, "ihtiyaç analizi, eşlik etme veya manevi müdahale, süreç yönetimi ve sonuç alma" şeklinde genel bir yaklaşımla hizmet verdikleri de ifade edilebilir. Bununla birlikte; "Allah kimseye kaldıramayacağı yükü yüklemes (Bakara, 2/286)", "şifa Allah'tandır (Şuara, 26/80)" ayetleri, "her derdin bir devası vardır (Müslim, Selâm, 69)" mealindeki hadisler ve "Mevla

görelim neyler, neylerse güzel eyler.” başlıklarıyla vurgulanabilecek Anadolu bilgeliği, bu alanın temel kaynak ve bakış açılarıdır (Özdoğan, 2019).

1.2. Buhârî'nin *Sahîh*'i ve Kitâbu'l-Merdâ Bölümü

el-Câmiu's-Sahîh, sahîh hadisleri toplayan ilk eserlerdendir. Buhârî, topladığı 600.000 kadar hadisten seçerek eserini oluşturmuş, 16 yıllık yazım sürecini Mekke, Medine, Buhara ve Basra şehirlerinde tamamlamıştır. Terceme adı verilen bab başlıklarının ve bab içeriklerinin diğer hadis kitaplarından farklı olduğu ifade edilmiştir. Hadislerini titizlikle seçmesi, muhtevasının çeşitliliği, tertibinin düzenli oluşu ile önemli bir kaynak olarak hadis külliyyatı arasında öne çıkmaktadır (Sezgin, 2000; Sancaklı, 2019).

Sahîhu'l-Buhârî'de Merdâ bölümü, tıp ile ilgili hadislerin bir araya geldiği Kitâbu't-Tıb'tan önce gelip, 38 hadisin 22 ayrı başlık altında incelenmesinden oluşmaktadır. Sahîh hadis kaynakları arasında, hastalar için ayrı bir bölüm açan başka bir kaynak görülmez. Bu yönüyle de Buhârî'nin *es-Sahîh*'i incelenmeye değerdir. Türkiye'de hastanede manevi danışmanlık uygulama içeriğinde, Buhârî'nin *es-Sahîhi*'nde yer alan Kitâbu'l-Merdâ (Hastalar Bölümü) rivayetleri, bu sebeple hastanede manevi danışmanlık alanında teorik kaynaklardan biridir.

Türkiye'de manevi danışmanlık alanında, hadis literatürü ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) rolü merak uyandırmaktadır. Duygu, inanç ve değer odaklı bir alan olan manevi danışmanlıkta, Türkiye'de Müslüman danışanlar için Resûlullah'ın şahsi özellikleri ve hadisleri değerlidir. O, yaşadığı çağda inananlar tarafından örnek kişiliği ve insanlarla güvenilir ilişkiler kurması nedeni ile kendisine danışılan ve örnek alınan biri olmuştur. Farklı yaş gruplarından insanlarla muhatap olurken, muhataplarının ihtiyaçlarını ve mevcut potansiyellerini dikkate alarak iletişim kurduğu, sorunlarına çözüm ürettiği hadislerden anlaşılmaktadır (Koç, 2020). İnsan, karşılaştığı zorlu olaylar esnasında, korku, kaygı, güvensizlik, üzüntü, hüznün, esef, güçsüzlük, şaşkınlık, acizlik, çökkünlük vb. duygular eşliğinde bilişsel ve inanç sapmaları, zorlanmalar veya yeni arayışlar yaşayabilmektedir. Benzeri durumlarda Hz. Peygamber (s.a.v.), “telkin, teselli, ikna, bilgi verme” gibi yöntemlerle danışanlara yol göstermiştir (Dölek, 2002). İlgili hadislerde bunların izleri görülmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırmada hastanede manevi danışmanlık alanı için hadislerin teolojik bir kaynak olarak değerini anlamak ve ilgili temaları oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada nitel desen kullanılmış, literatür taraması ve vaka incelemesi araçları tercih edilmiştir (Bogdan&Biklen, 1997; Creswell, 2017). Yapılan içerik analizinde; “hasta, hastalık, hadis” kavramlarına odaklanılarak; “sağlık ve hastalık bilinci, hastalığı anlamlandırma ve hastalıkla baş etmede sabır, hastalıkta dua ve hasta ziyareti” temaları elde edilmiş, hasta için değer odaklı bir manevi danışmanlık uygulama örneği ile konu bütünleştirilmiştir.

3. Literatür taraması

Konu ile ilgili literatüre bakıldığında; Adem Dölek'in (2002) "Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması", Faruk Kanger'in (2015) "Manevi Rehberlikte Proaktif Bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekliliği", Hüseyin Certel'in (2016) "Hz. Peygamber'in Aile Danışmanlığı Uygulamaları", Abdullah Ürkmez'in (2017) "Nebevi Sünnette Manevi Danışma ve Rehberlik", Garip Aydın'ın (2019), "Ayetler ve Hadisler Işığında Hastalara Manevi Destek", Nurullah Agitoğlu'nun (2019) "Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hadislerinde Manevi Bakım, Ebû Dâvûd'un Süneni'nde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örnekliliğinde" başlıklı çalışmaları öne çıkmaktadır. Agitoğlu'nun çalışması Kütüb-i Sitte içinde Ebû Dâvûd'un *Süneni*'nde yer alan hadislere odaklanması ile bu çalışmaya benzer bir yol izlemiştir. Ancak manevi danışmanlık alanında teolojik kaynaklar açısından hadis kaynaklarının bütünüyle incelendiği söylenemez. Bu sebeple Buhârî'nin *es-Sahih'i* bu makale aracılığı ile konu edinilmiştir.

4. Kitâbu'l-Merdâ Hadisleri

Konu ile ilgili hadisler, aşağıda oluşturulan temalar altında değerlendirilecek, isnad ve metin tenkidine girilmeden, rivayetlerin teolojik bir kaynak olarak manevi danışmanlık açısından anlamı üzerinde durulacaktır.

4.1 Hadislerde Sağlık ve Hastalık Bilinci

Hastanede manevi danışmanlık alanında öncelikle ortak kavramsal bir dilin oluşması önemlidir. Bu sebeple, sağlık ve hastalık, temel kavramlardır. Sağlık, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından insanlardan çoğunun aldandığı bir nimet olarak tanımlanmıştır (Buhârî, Rikâk, 1). Bu aldanış, sağlıklı iken onu koruma bilincinin yeterli olmayışı ile ilgili olabilir. Böylece, yitirildiği zaman değeri fark edilen bir nimet olduğunu ifade etmiştir. O halde hastalanmadan önce gerekenleri içeren koruyucu hekimlik bilgi ve tecrübe alanı, insan için elzemdir.

Yeryüzüne halifelik sorumluluğu ile gelmiş olan insan, güçlü ve dayanıklı olmak durumundadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de zayıf ve kuvvetli mümin karşılaştırması yaparak, makbul olanın kuvvetli olmak olduğunu öne çıkarmıştır (Müslim, Kader, 34). Kuvvetli oluş, sağlıklı olmakla ilgili olduğu gibi bilişsel düzeyde bilinç gücünü de ifade ederek, insanın sorumluluklarını yerine getirmek üzere bedensel ve psikolojik olarak sağlıklı olmasının değerli olduğu anlaşılabilir. Yine bu anlama benzer şekilde Hz. Peygamber (s.a.v.), bir kimsenin ailesinin güvende olarak, kendisinin de sağlıklı olarak sabahlaması, o gün yetecek kadar da yiyeceğinin olması durumunda bunun dünyaya değer bir nimet olduğunu ifade ederken (Tirmizi, Zühd, 34), sağlıklı oluşu vurgulamıştır.

İmam Gazzâlî'ye göre de en sağlıklı kişi, Hz. Peygamber'dir (s.a.v.). Ona göre sağlıklı bir birey şu özelliklere sahiptir: "Tövbe, sabır-şükür, korku-reca, fakirlik ve zühd, niyet, sıdk,

ihlas, muhasebe ve murakebe, tefekkür, tevhid ve tevekkül, sevgi, şevk, rıza ve ölümü hatırlamak." (Özdoğan, 2011).

Hastalık; sağlıklı oluşun yitirilip, yokluk alanında sınırlı ve etkiye açık oluşu deneyimlemek olarak anlaşılabilir. İnsanın beden ve ruh olarak bir denge kaybı olarak da görülebilir (Aydın, 2019). Hatta acı veren bir deneyim olarak da ele alınabilir (Aydın, 2023). Bu durumda amaç; hastayı olumluya odaklamak, acıyı dindirmek ve bu süreçten bir anlam bulmasına destek olmaktır (Koçak, 2019). Bu halde, insan aciz olmayı deneyimlerken, ona manevi güç oluşturabilecek içerikler sunmak, teselli etmek, motive etmek ve ferahlık vermek manevi danışmanlığın hastalık esnasındaki önemli yaklaşımlarıdır. Hastanın inandığı Rabbi ile kuracağı olumlu ve güçlü bağ, dikey düzlemde kurduğu sevgi-güven ilişkisi, tedavi süreci ile baş etmesini sağlayacak gücü elde etmesini kolaylaştırmaktadır (Eldemir, 2022). Bu, hastanın algısını olumluda kalmaya odaklayarak, zorlu bir süreç olan tedavi sürecini de olumlu algılamasına neden olduğu için önemlidir.

Resûlullah'ın (s.a.v.), hastalıkla ilgili hadislerinde o anlarda müminin alacağı karşılığa dikkat çekerek bir anlamlandırma yaptığı anlaşılmaktadır. Örneğin; hastalık, hüzn, keder, eziyet ve bunalımdan hatta ayağına bir diken battığında bile maruz kaldığı yokluk ve güçlük anlarında Yaradan'ın mümini yalnız bırakmayarak, günahlarını örtme şeklinde bir karşılık verdiğini belirtmiştir (Müslim, Birr, 52). Yine; *"Bir mümine hastalık isabet eder de Allah o hastalıktan kurtarırsa hastalık, müminin günahına keffaret olur, daha sonra başına gelecekler için nasihat olur, bir münafık hastalanır da iyileşirse, sahiplerinin önce bağlayıp sonra saldırdığı deve gibi olur, neden bağlandığını neden salındığını bilmez."* (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 1) buyurmuş ve hastalığın mümin için geçmişe dönük olarak günahlardan arındıran, gelecek için de tedbir alıracak yönlerine dikkat çekmiştir. Başka bir hadiste Ümmü'l-Alâ hasta olduğunda Resûlullah'ın kendisini ziyarete geldiğini, bu esnada hastalığın ateşin gümüşün pasını giderdiği gibi günahları giderdiğini söylediğini aktarmıştır (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 3) İnsanın sınırlı ve etkiye açık olduğu yokluk alanı deneyimi olan hastalık halinde Yaradan'ın, müminin günahını örtterek, onun zayıf yönlerini ıslah etme yönünde destek olduğu anlaşılmaktadır.

Hastalık bilinci ile ilgili olarak Kitâbu'l-Merdâ rivayetlerinin ilk bölümünde yer alan 5 hadis, "Kim bir kötülük yaparsa, onunla karşılık bulur." mealindeki Nisa, 4/123. ayeti bağlamında ele alınmış ve Resûlullah (s.a.v.)'in hastalık ile kötülük arasında bağ kurduğunu ifade eden hadisleri bir araya getirilmiştir. Rivayete göre bu ayet indiğinde Hz. Ebû Bekir, Resûlullah (s.a.v.)'e gelerek; "Bu ayetten sonra nasıl kurtuluşa ereceğiz? Yaptığımız her kötülüğün karşılığını görecekseniz?" diye sorduğunda O; "Üzülüyor musun, geçim sıkıntın olmuyor mu, hasta olmuyor musun?" diye sordu. Hz. Ebû Bekir de evet deyince; "İşte onlar bir karşılıktır." cevabını verdi (Müslim, Birr, 52). Resûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'e değer vererek, rencide etmeden onun bilgilenme ihtiyacını giderdiği görülmektedir.

Bu hadisle anlam yönünden uyumlu olan Kitâbu'l-Merdâ rivayetlerinin ilk 1. ve 2. hadislerinde Hz. Aişe'den ve Ebû Hureyre'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.), müminin ayağına batan bir dikenin bile günahına keffaret olacağını ifade etmiştir (Buhârî, Merdâ, 1, 2). Ebû Hureyre rivayetinde isabet edenler arasında eza, hastalık, geçim sıkıntısı ve bunalım ifade edilmiştir. Bu bölümün devamında gelen başka bir hadiste mümin rüzgâr geldikçe eğilen, geçtikçe düzelen, rüzgâr gelince yine eğilen ama yıkılmayan bir ekine benzetilir (Buhârî, Merdâ, 4). 5. hadiste ise Resûlullah (s.a.v.), Yüce Allah'ın hayrını dilediğine musibet göndereceğini bildirir (Buhârî, Merdâ, 5). Resûlullah'ın (s.a.v.), hastalığı anlamlandırmada yol gösterici ve tanım yapıcı fonksiyonları ile bir manevi danışmanlık ortaya koyduğu görülmektedir.

İlk bölümdeki hadislere göre hastalık, başa gelen yokluk hallerinden biri olup, buna karşılık müminin zayıf yönlerinden biri olan “kötülüğe kayma” durumunda Yaradan o müminin bir kötülüğünü örtterek olumlu bir karşılık verir. Bir başka sonuca göre ise hayrını dilediğine yokluk hallerinden bir yaşam olayına maruz bırakır. Bu da “sizin hayır bildiklerinizde şer, şer bildiklerinizde hayır vardır” mealindeki Bakara, 2/216. ayeti ile uyumlu bir anlamdadır. Yokluk, güçlük, zorluk halleri, yaşam olayları içinde bütünüyle olumsuz değildir, insana düşen olumlu bakmak, hayrını yaşamak üzere niyet ederek gereken eylem sorumluluğunu da yerine getirmektir (Türkben, 2009). Bu anlamda insanın hastalığı nasıl karşılayacağına dair de bir yönlendirme olduğu anlaşılmaktadır. O da şikayetçi olmadan sabırlı olmak, böyle bulunduğu taktirde günahlara keffaret olacağı, hayırlı olacağı, karşılığının cennet olacağıdır.

İmam Gazzâlî, mümin, münafık ve şükür halindeki müminler için bir ayırımda bulunarak hastalık halini şöyle yorumlamıştır: Münafık için cezadır, mümin için günahına perde olur, şükür halindeki mümin için de Rabbine yakınlık derecesinin artmasına neden olur. Gazzâlî, hastalığın bir ceza olması durumunun ancak münafıklar için olabileceğini ifade eder. Mümin için ise, günahlarına keffaret ve Allah'a yaklaşma vesilesidir. Böylece insanın yokluk hallerine maruz kalmasını yorumlamanın yine kendisinin niyet ve eylem boyutundaki durumu ile ilişkili olarak anlam verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Böylece hastalık bir ceza mıdır sorusu da cevap bulmaktadır. Bu arada hastalığın bir ceza olabileceğine dair yorum, bireyin Tanrı tasavvurunu da olumsuz etkileyebilir.

Kitâbu'l-Merdâ rivayetlerinde ikinci bölümdeki hadislerde şiddetli hastalıkların nasıl yorumlanacağına dair hadisler bir araya getirilmiştir. Abdullah b. Mesud'un hastalığının şiddetlendiği bir zamanda onu ziyaret eden Resûlullah (s.a.v), bunun karşılığının iki katı olduğunu ve ağaç yapraklarının düşmesi gibi müminin kazandığı kötülüklerin döküleceğini ifade etmiştir (Buhârî, Merda, 7-8). Buna göre hastalığın zayıf yönlerden bir arınma fırsatı sunduğu söylenebilir. Resûlullah (s.a.v.) da hastalık ile ilgili yorumunda olumlu düşünerek manevi güç elde etme yolunu açmaktadır. Bu yoruma göre varlık ve yokluk ile ilgili yaşam olaylarına maruz kalınca nasıl yorumlayacağına dair bir bakış açısı sunulmaktadır. Bakara, 2/156. ayet de müminlerin yokluk alanından bir şeye maruz kalınca, asıl aidiyeti

hatırlayarak, bu aidiyetin Yüce Allah (c.c.) olduğunu söylediklerine dikkat çekilir. Böylece inanç ve maneviyat olarak bir sapma yaşamayacakları anlaşılmaktadır.

4.2. Hastalığı Anlamlandırmada ve Hastalıkla Baş etmede Sabır Kavramı

Hastalığı karşılama ve anlamlandırma biçimi, insanın zorlukla baş etmede başvurduğu kaynakları ile ilgilidir. Dini başa çıkmada dinin kavramlarından hareketle elde edilen anlam, manevi ihtiyaçlar içinde yer alan anlam bulma ihtiyacını giderdikçe insan, içinde bulunduğu duruma uyum elde etme ve güç elde etmeyi sağlayabilmektedir. Bu, dini başa çıkmada kavramlara olumlu bir bakış açısı ile olumlu anlamlar verilmek suretiyle elde edilmektedir.

Cabir'den gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.), hasta olan Ümmü's-Saib'i ziyaretinde titrediğini gördüğü için nasıl olduğunu sormuş, o da hastalığının humma olduğunu ifade etmiş, Allah'ın onu mübarek kılmamasını isteyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) bu söze müdahale ederek, böyle söyleyip hummaya kızmamasını, demirin pasını giderdiği gibi hastalığın insanın hatalarını döktüğünü belirterek sabrı hatırlatmıştır (Müslim, Birr, 14).

Hastalığa sabır ile ilgili olarak Kitâbu'l-Merdâ'nın 6. bölümündeki hadislerde İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre adının bu bölümdeki başka bir hadiste Ümmü Zufer olduğu anlaşılan sara hastası bir kadın, bayılma nöbetleri yaşarken üzeri açıldığı için bu durumdan çok rahatsız olur ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek ondan dua ister. Hz. Peygamber de eğer sabrederse karşılığının cennet olacağını ama isterse şifası için dua edebileceğini söylediğinde kadın sabretmeyi seçtiğini ancak bayılınca üzeri açılmasını diye yine dua etmesini ister, O da dua eder. (Buhârî, Merdâ, 6-7). Bir diğer hadiste gözleri âmâ olmaya sabretme konusu ele alınır ve Enes'ten gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.), Yüce Allah kulunu gözlerinden mahrum ettiğinde eğer kulu sabrederse, onların yerine Allah cennet verir demiştir (Buhârî, Merdâ, 7). Bu bölümdeki hadislerde, hastalık halinde veya bedensel yoksunluklara karşı sabırlı olmanın önemli bir değer olarak vurgulandığı görülmektedir.

Kur'ân'da Eyyüb Peygamberin, bir hastalık sürecini sabırla geçirdiği anlatılır. Enbiya, 21/83. ayette; "Bu zarar başıma geldi, Sen en merhametli olansın." şeklinde dua ettiği ve halini Rabbine ifade ettiği anlaşılmaktadır. Sad, 38/44. ayet, hastalığı karşılama özelliği olarak sabırlı olması ile onu övmüştür. Kitâbu'l-Merdâ 16. bölümdeki hadislerde hastalığa karşı sabrederken "ben hastayım" şeklinde açıklama yapmanın yanlış olmadığı dile getirilmiştir. Sahâbeden Ka'b b. Ucre'nin başında haşereler gören Resûlullah, bundan rahatsız olup olmadığını sorar, o da rahatsız olduğunu söylediğinde şifa bulması için yardım etmek üzere berber çağırır (Buhârî, Merdâ, 16). Yine Abdullah b. Mesud hasta olduğunda onu ziyarete gelen Resûlullah, nasıl olduğunu sorduğunda o "hastayım" şeklinde cevap vermiştir (Buhârî, Merdâ, 16). Sahâbeden Sa'd b. Ebi Vakkas, hastalığı esnasında Hz. Peygamber'in onu ziyaret ettiğinde hastalığını ifade ederken, "hastalığım şiddetlendi" şeklinde cevap

vermiştir. (Buhârî, Merdâ, 16). Bu hadislere göre, hastalıktan bahsetmenin bir sakıncası olmadığı anlaşılmaktadır.

Kitâbu'l-Merdâ 19. babtaki hadislerde Enes'ten gelen bir rivayete göre Resûlullah (s.a.v.), hastalık geldiği zaman ölümün istenmesini nehyetmiş, ancak mutlaka isteyecekse de yaşam hayırlı ise yaşamın istenmesini, ölüm hayırlı ise ölümün istenmesini ifade etmiştir (Buhârî, Merdâ, 19). Bu bölümdeki arka arkaya gelen 3 hadis de ölümün temenni edilmesinin nehyine dair hadislerdir. Son olarak da Resûlullah vefat edeceği zaman nasıl dua ettiğine dair Hz. Aişe'den gelen rivayet yer alır. Hz. Peygamber o esnada Hz. Aişe'ye yaslanmış durumda iken şöyle der: *"Allah'ım bana mağfiret et, beni refik-i alaya yükselt."* (Buhârî, Merdâ, 19).

Buraya kadar ki verilerden elde edilenlere göre, mümin için hastalık gelmeden önce sağlık, değerli bir nimettir. Sağlıklı olma konusunda insan gerekli tedbirleri alır, ancak yokluk alanını deneyimleme hallerinde hastalık yaşadığı zaman da bunu sabırla karşılar, gereğini yapar ve ölümü istemek gibi bir inanç sapsmasına girmez.

4.3. Hastalıkta Dua

Hastalık deneyimi, manevi anlamda inanılan Yüce güce yönelik için bir fırsattır. Dua, bu güçten yardım istenme, elde ettiği güç ve moralle güçlenme deneyimidir ve iyileşmede yardımcıdır (Carrel, 1967). Duanın karşılığının olacağına dair Kur'ân'da Mümin 40/60. ayette "Bana dua edin, size icabet edeyim" buyrulmuştur. Bu aynı zamanda inanan için teselli edici ve güçlendiricidir. İnsan, inanç olarak kuvvetlendikçe, iyiye odaklanıp iyiden yana tavır alıp, iyide kalma mücadelesini verebilecek gücü bulur. Böylece zor anlarda cesareti kırılırken, dua ile cesaretini toplar, korunup gözetildiğini, Yaradan'ın yardım edeceğini bilir, yalnız olmadığını hissederek, emniyet duygusuna ulaşır, güvenle mücadele için azmeder, çaresizlik ve ümitsizlikten kurtulur. Bu sebeple dua, hayattaki zor anlardan biri olan hastalık sürecinde moral gücün artmasını sağlayabildiği için iyileşmede katkı sağlayıcı olduğu söylenebilir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), "Kime tasa isabet ederse, "Allah'ım ben senin kulunum, senin kullarının çocuğuyum, alnım kudretinin elindedir, hakkımda hükmün takdir edilmiştir, kazan adaletimdir. Zatına has kıldığın her isminle, Kur'ân'ı kalbimin baharı, gönlümün nuru, tasamın yok oluşu için vesile kılmanı istiyorum" derse, Allah o kişinin kederini giderir, üzüntünün yerini feraha çevirir." diyerek duanın önemine ve Kur'ân'ın bir şifa kaynağı olduğuna dikkat çekmiştir (Dölek, 2002). Başka bir hadisinde; "Kederi çok olan "La havle ve la kuvvete illa billah" desin, bu cümle cennet hazinelerinden bir hazinedir." (Buhârî, Deâvât, 50) buyurmuştur. Kişi, bu şekilde daha yüce bir güce sığınarak teselli bulmakta, elde ettiği manevi güç aracılığı ile içinde bulunduğu olumsuz duygu durumundan çıkabilmektedir.

Hastalıkla baş etmede maddi sebepler için tedavi olmak gerektiği gibi, manevi güçlenme için de dua gibi manevi pratiklerden istifade etmek önemlidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) her ikisini de kullandığı ve teşvik ettiği ifade edilebilir. Öncelikle sağlık için dua etmiştir: *"Allah'ım, bedenime sağlık ver, gözüme sağlık ver, sağlığı benim varisim kıl ki son nefesime kadar beni sağlıklı eyle"* (Tirmizi, Deâvât, 66). Hastalık halinde de *"Ey Allah'ın kulları, tedavi olun, çünkü her hastalık için Allah bir şifa yaratmıştır ancak bir şey hariç, o da yaşlılıktır"* (Tirmizi, Tıb, 2). İbn Sa'd da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisini hasta iken ziyaret ettiğini, göğsünü ve sırtını sıvazladığını ve şifa için dua ettiğini nakletmiştir (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 11). Abdullah b. Amr, Resûlullah'ın hasta başına gidildiğinde onun şifası için dua edilmesini istediğini aktarmıştır (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 12).

Bu konu ile ilgili olarak Kitâbu'l-Merdâ 18. babta sahâbe Said b. Yezid'in çocukken yaşadığı bir olay paylaşılır. Onun anlattığına göre çocuk iken hasta olur ve Resûlullah'a götürülür, o da abdest alır ve bereket duası okur, bu esnada çocuğun başını sıvazlar (Buhârî, Merdâ, 18). Hastaya nasıl dua edileceğine dair de Kitâbu'l-Merdâ, 20. babta Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in (s.a.v.): *"Ey Rabbim, şu hastanın hastalığını gider, şifa ver, Sen ancak sağlık verensin, Senin şifan dışında şifa yoktur, öyle bir şifa ver ki o şifa hastalıktan eser bırakmasın."* diyerek dua ettiğini rivayet etmiştir.

Yine Câbir b. Abdullah hasta olduğunda Hz. Peygamber (s.a.v.) onu ziyarete gelir, Cabir o esnada baygındır, Resûlullah abdest alır ve abdest suyundan onun üzerine serper, Câbir kendine gelir (Buhârî, Merdâ, 21). Hastaya dua konusunda son olarak şu rivayet ifade edilebilir: Hz. Ebû Bekir ve ilk müezzin Bilal, Medine'de humma hastalığına yakalandığında Hz. Aişe onları ziyarete gelerek hallerini sorar ve iyi olmadıklarını Hz. Peygamber (s.a.v.)'e iletir. O da şöyle dua eder: *"Allah'ım Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi, Medine'yi de sevdir. Bize Medine'nin havasını hastalıklardan salim eyle"* (Buhârî, Merdâ, 21).

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hastaya şifa için dua etmesi ile birlikte Hz. Ömer'e hastanın da duasını almasını, hastanın duasının meleklerin duası gibi olduğunu ifade etmesi (İbn Ma'ce, Cenâiz, 1), hastalık sürecine eşlik ederken, karşılıklı dua etmenin önemini ortaya koymaktadır.

Bu bölümdeki verilere göre Hz. Peygamber (s.a.v.), hastalara dua etmiş, Yaradan'dan dua ile şifa istemiştir. Başını sıvazlama, abdest suyundan üzerine serpmeye gibi uygulamalar da bu dualara eşlik etmiştir. Hz. Aişe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisi de hasta olduğunda Muavzeteyn sûrelerini okuyarak kendini sıvazladığını rivayet eder. (Müslim, Selam, 51). Amaç, hastanın bu süreçten dua sayesinde manevi güçlenme ile çıkmasını sağlamaktır.

4.4. Hasta Ziyareti

Hasta ziyareti Resûlullah'ın (s.a.v.) hayatında örnekleri bulunan bir salih amel alanıdır. O hem bu tür ziyaretleri bizzat yapmış, hem de yapılması için *"hastaları ziyaret edin"* diyerek teşvik etmiştir (Buhârî, Merdâ, 4). Bu ziyaretlerde hastanın hâl hatırını sorarak, moral

vermiş, sorularını cevaplayarak hastalığı ve yaşanan süreci anlamlandırma yoluna giderek destek olmuştur. Bu destek ziyaretlerini, müminlere nefes aldirmek, sıkıntıdan kurtarmak, rahatlatmak, ihtiyaçlarını gidermek, başkasının yardımına koşmak şeklinde ifade edilebilecek salih amel alanı içinde değerlendirmek mümkündür.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hasta ziyaretini Müslümanın diğer Müslümanlar üzerindeki hakkı olarak tanımlaması, bu sorumluluğu çok önemseydiğini düşündürülebilir. Bu hakları 5 başlıkta ifade eden Resûlullah, hasta olunca onu ziyaret etmeyi de bir hakkı yerine getirme sorumluluğu olarak belirtmiştir (Tirmizi, Edeb, 1). Özellikle bu ziyaretlerin karşılığında alınacak sevaba dikkat çektiği, dönünceye kadar cennet bahçesinde bulunduğunu müjdelediği (Tirmizi, Cenaiz, 2; İbn Mace, Cenaiz, 2), meleklerin o kişi için dua ve istiğfar ettiklerini bildirdiği (İbn Mace, Cenâiz, 2) görülmektedir.

Enes'ten gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.), mümin abdest alır, hasta kardeşini ziyaret ederse, cehennemden yetmiş yıl uzaklaşır, demiştir (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 7). Hz. Ali, gece yapılan bir hasta ziyareti için meleklerin eşlik ettiğini, sabaha kadar bu kul için istiğfar ettiklerini, bu ziyarete karşılık cennette meyveler hazırlandığını aktarmıştır (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 7).

Bu yönleri ile hadisler, insana değer vermek, ona ilgi göstermek, moral gücünü tazelemek ve hastalıkla baş etmesine destek olmak biçiminde manevi danışmanlığa yol göstermektedir. Ziyaret edilen ve eden açısından karşılıklı iyi gelen bir eylem olan hasta ziyareti, maddi-manevi karşılıkları nedeni ile Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından teşvik edilmiştir. Hatta hasta ziyaretinin oruç gibi sadece karşılığını Yüce Allah'ın vereceği bir amel olduğuna, mezar ziyareti gibi ahireti hatırlatıcı yönünün de olduğuna temas etmiştir (Çolak, 2011).

Kitâbu'l-Merdâ 4. babta hasta ziyaretinin hükmü ile ilgili hadislerin yer aldığı görülür. Ebû Musa El-Eşari'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.): "Aç olanı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirin bağına çözün" demiştir (Buhârî, Merdâ, 4). Aynı bölümde Bera b. Azib, Resûlullah'ın hasta ziyaretine teşvik ettiğini nakleder (Buhârî, Merdâ, 4). 5. babta Resûlullah'ın bir hastayı ziyaret edişi, hastanın baygın olması nedeniyle abdest suyundan ona serpmesi, sonra hastanın ayılması anlatılır (Buhârî, Merdâ, 5). 10. babta Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hasta bir bedeviye ziyaret etmesi anlatılır. Ona "hastalığın geçer, geçmiş günahlarına da keffaret olur" dediğinde bedevi; "geçici görünmüyor" şeklinde cevap verince Hz. Peygamber (s.a.v.): "Peki öyledir" anlamında cevap verir (Buhârî, Merdâ, 10, 14). Resûlullah (s.a.v.), hastanın bakış açısını olumluya yönlendirmiş, ancak hastadan olumlu karşılık alamayınca hastanın da durumunu dikkate alarak daha fazla ısrarcı olmamıştır.

Resûlullah'ın hasta ziyaretinde din farklılığı gözetmediği de anlaşılmaktadır. Yine Kitâbu'l-Merdâ rivayetlerinde O'nun, Yahudi hasta bir çocuğu ziyarete gittiği ve onu İslam'a davet ettiği, çocuğun da şehadet getirip Müslüman olduğu yer almaktadır (Buhârî, Merdâ, 11).

Başka bir hasta ziyaretini Aişe bt. Sa'd babası Sa'd b. Ebi Vakkas'ın hastalığını anlatırken nakleder. Hz. Peygamber (s.a.v.) gelmiş ve eli ile onu mesh ederek "Allah'ım şifa ver" diyerek dua etmiştir (Buhârî, Merdâ, 13). Yine Abdullah b. Mesud'un hastalığında onu ziyarete gelen Hz. Peygamber (s.a.v.), elini alnına koyduğunda ateşinin yüksek olduğunu fark etmiştir (Buhârî, Merdâ, 13). Devamındaki hadislerde Sa'd b. Ubâde ve Câbir b. Abdillâh'ı hasta iken nasıl ziyaret ettiği anlatılır (Buhârî, Merdâ, 15). Sa'd b. Ubâde'yi daha sonra Ensardan biri ile karşılaşınca durumunu tekrar ona sorarak iyi olduğunu öğrenmiş, etrafındakiler ile tekrar ziyarete gitmiştir (Müslim, Cenâiz, 7). Bir hastayı bir kere ziyaret etmekle yetinmediği, durumunu takip ettiği, yeniden ziyaret de ettiği görülmüştür.

İbn Abbas'ın nakline göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) vefatına yakın kendi hastalığı esnasında yanına ziyarete gelenlerin konuşmalarından rahatsız olunca, yanından çıkmalarını istediği anlaşılmaktadır (el-Buhârî, Kitâbu'l-Merdâ, 17). Ümmü Seleme'den gelen bir rivayete göre Resûlullah (s.a.v.), hastanın yanında iyi ve güzel şeyler söylenmesini, çünkü meleklerin bu konuşmalara "âmin" dediğini söylemiştir (İbn Mace, Cenâiz, 4). Ebû Said el-Hudrî'den gelen bir rivayete göre de hasta yanına girilince ümit dolu sözler söylenmesi, kederinin dağıtılmasını, bunun eceli geri çevirmese de moral vereceğini söylemiştir (Müslim, Cenâiz, 3). Hasta bir sahâbeyi ziyareti esnasında hastanın ekmek istemesi üzerine, yanında ekmek olanın hastanın yemesi için getirmesini istemiştir (İbn Mace, Cenâiz, 1).

Bu rivayetlerden Resûlullah'ın hasta ziyareti yaptığı, bu ziyaretlerde hastaya dokunup mesh ettiği, onlara şifa için dua ettiği, hastanın yanında konuşmalara dikkat edilmesi gerektiği, hastanın bu ziyaret edenlerden rahatsız olursa bunu açıkça ifade edebileceği anlaşılmaktadır. Nebevi usulde hasta ziyareti ile ilgili olarak; kısa ziyaretler olduğu, iyileşinceye kadar takip edildiği, yanında olumsuz içerikli konuşmalar yapılmadığı, moral verildiği anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara özellikle hastaya refakat etme konusu da eklenebilir. Resûlullah (s.a.v.), hastaya yanında bakım vermek üzere eşlik etmek demek olan refakat desteğinin karşılığının cennet olduğunu bildirmiştir (Tirmizi, Cenâiz, 2). Hastaya bakım vermenin önemi nedeniyle bu hizmete özellikle teşvik ettiği ifade edilebilir. Hastaya moral vermek ve bu zorlu süreçte eşlik etmek üzere yakınında olmak, hastaya da güç verebilmektedir.

Resûlullah (s.a.v.), hastalık konusunda yeniden bir tanımlamaya giderken, ümit verdiği, hastalıkla pozitif bir karşılıklılık ilişkisi kurduğu, insanı rahatlatıcı bir tutum benimsediği, dinleyici özelliğini kullandığı, kimi zaman da olduğu gibi duruma onay verdiği görülmektedir. Manevi danışmanlık için Nebevi yaklaşımın bu özellikleri dikkat çekmektedir.

5. Bir Vaka Örneği ve Analizi

Manevi danışmanlık alanında bir uzman olan manevi danışman ile danışanı arasında mahremiyete ve güvenli iletişime dayalı görüşme süreçleri, hastane ortamında talep ve

ihtiyaç olduğunda da gerçekleşmektedir. Manevi danışman, danışanı sorusunu sorarken veya problemini aktarırken, onu dikkatlice dinlemekte, yeterli veriyi aldıktan sonra da müdahale içeriği olarak yorumlar yapıp, iç görülerini, telkin ve tesellilerini sunarak, umut ve cesaret açısından desteklemektedir. Tüm bunları yaparken, temelde danışanın sorununu ve buna bağlı manevi ihtiyaçlarının neler olduğunu analiz etmektedir. Manevi danışman ile danışanı arasında yani sorun ve çözümlerini keşfetmeye çalışan iki kişi arasındaki bu diyalog, birkaç seans devam edebilmektedir. Eğer danışan üzerinde bu sorunla ilgili bir değişim, dönüşüm ve gelişim elde edilmek isteniyorsa, etkili bir müdahalede bulunmak gerekmektedir (Öncü, 2015). Ancak nasıl müdahale edileceği konusunda tek bir yöntemin olduğu söylenemez. Manevi danışmanlık alanında farklı örneklemelere uygun yöntem arayışları da devam etmektedir. Burada bireysel manevi danışmanlık için manevi ihtiyaç analizine dayalı değer odaklı yöntem örneği sunulacaktır:

5.1. Hikayesi:

Başvuru sahibi erkek, Müslüman, 50 yaşında, evli, üç çocuğu var, kendisi son bir yıldan bu yana diyaliz hastası, bir oğlu da bedensel engelli.

Talebi: *“Allah, bana engelli bir evlat verdi, şimdi de bu hastalığı verdi. Ben zaten oğlumun durumu ile uğraşıyordum, Allah bana bunu neden verdi diye soruyorum, cevabını bulamıyorum, belki günaha giriyorum. Benim annem çok iyidir, anne babasını hiç kırmadan, incitmeden yıllarca bakmıştır, hiç gıybet ettiği görülmemiştir, şimdi kendi de bakıma muhtaç oldu, yürüyemiyor, bağımsız hareket edemiyor... Kimi insan her türlü kötülüğü işliyor, günaha giriyor... İşlerinde, bedeninde, çocuklarında hiçbir şey olmuyor, her şeyi yolunda... Yardım eder misiniz, bunları anlayamıyorum...”*

5.2. Görüşmede Yöntem:

Manevi danışman, danışana yönelik olarak vereceği bireysel manevi danışmanlık sürecinde 5 aşamalı bir yöntem kullanabilir. Buna göre;

1-İlk aşamada etkin dinleme yolu ile hikâye alma

2-Sorular sorma

3-Analiz (manevi ihtiyaçlar yaklaşımı ile)

4-Müdahale (değer odaklı)

5-Sonuç alma ve sonuçlandırma

Manevi danışmanın bu 5 aşamayı uygulayabilmesi için, danışan ile ortam koşullarına göre birkaç görüşme yapabilmesi elzemdir. Örnek olarak sunulan görüşme, danışan ile manevi danışman arasında danışanın talebiyle 2 görüşme olarak gerçekleşebilmiştir. İlk görüşmede genel bir tanışma ve ihtiyaç analizi yapmaya yönelik sorular sorulmuş, ikinci görüşmede ihtiyaca göre müdahale yapılmış ve sonlandırılmıştır. Sahadaki gözlemlere

göre de danışanların, manevi danışmanlarla uzun süren seanslar yapmaya ve defalarca görüşmeye gelmeye açık/gönüllü olmadıkları görülmektedir. Bu sebeple ikili görüşmeler etraflı analizlerden ziyade, danışanın o an yaşadığı soruna ve çözümüne odaklanmakla birlikte bazen de müdahalesiz etkin dinleme ile sınırlı olarak sonuca değil, sürece odaklı olabilmektedir. Aşağıda manevi danışmanlık sahasına katkı sunmak amacı ile teorik kaynaklara atıf yapan ve değer odaklı müdahale içeren bir görüşme örneği sunulmuştur.

5.3. İlk Görüşmede Sorular:

-Genel olarak yaşamınızı nasıl tanımlarsınız?

“Sürekli ilgilenilecek bir evladı olmak kolay bir durum değil, hayat yükünü omuzluyorken, evladımın iyi bir yaşam sürmesi için çalışıp çabalamakla geçen günlük bir hayatım var... çok şükür... ancak diyalize bağımlı olmak da yeni çıktı başıma ve dağıldım...”

-Bu sorunlar karşısında kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

“Güçlü olduğumu sanıyordum, ancak öyle değilmiş... sorumluluk yükümün ağır olduğunu hissediyorum, bir yandan da sorguluyorum neden böyle oldu? Evladım için kaygılıyken, şimdi kaygım daha çok arttı... Üzüntüm çok, kalbim yatışmıyor...”

-Bu sorunlar hangi değerlerinizle bağdaşmıyor?

“Sabır güzel bir şey biliyorum ama sabırlı olmadığımı anladım, razılık gösteremiyorum başımıza gelenlere... iyiliğe dair inancımı yitiriyorum, bu duruma uyum sağlayamıyorum, annemin yaşadıklarına da bir anlam veremiyorum...”

-Şu anda hangi manevi ihtiyaçlarınızı gideremiyor olabilirsiniz? (Önce varoluş, aidiyet, anlam ve kendini aşma şeklinde manevi ihtiyaçlar açıklandı)

“Rabbim ile olan bağım bozulmuş, anlam veremediğim durumlar yaşıyorum... ümidimi kaybettim, geleceğe dair umudum yok... özgür de değilim artık diyaliz ihtiyacı beni bağlıyor...”

-Yaradan ile ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?

“Rabbim beni büyük zorlukla deniyor, evladım için böyle düşünüyorken, bir de hastalık çıktı başıma, diyalize bağımlı olmakla alt üst oldum... Rabbim bana ceza mı veriyor diye düşünüyorum...”

-Yaşamınızda “iyi ki var” dedikleriniz neler? Bunları konuşmak ister misiniz?

“Buna yaşamak deniyorsa yaşıyoruz, evladım hayatta, eşim iyidir, sabırlıdır, işlerim de önceden sıkıntılıydı, şimdilerde biraz daha iyi...”

5.4. Analiz

Varlık ve yokluk alanlarını deneyimlemek ve içindeki potansiyel özelliklerini keşfedip ortaya koymak üzere yeryüzüne ömür denilen belli bir süre için gelmiş olan insan, bu süre içinde Yaradan'ın külli iradesi ile takdir ettiği yaşam olaylarına maruz kalır. Bunlar kimi zaman varlık alanı ile ilgili olabildiği gibi kimi zaman yokluk alanı ile ilgili de olabilmektedir. Sağlık, varlık alanı ile ilgili olduğu gibi, hastalık da yokluk alanını deneyimlemektir. Her iki alanda da yüzleşeceği, keşfedeceği yönleri ve bunlar aracılığı ile öğreneceği şeyler vardır. Yaşam bir öğrenme yolculuğudur ve yaşam olayları üzerinden insan, mükemmel değil, sınırlı, etkiye açık bir varlık olduğunu, yokluk alanını deneyimlerken fark etmektedir. Yaşamın o evresinde Yaradan'dan öğrendiği şey, gücünün sınırlı oluşudur ve etkiye maruz kalabileceğidir. Cüzi iradesi ile koruyucu tedbirler alabilir, ancak yine de hastalanabilir. Bu durumda hastalıkla baş etmek için içindeki hangi potansiyel ortaya çıkacak ve bu yaşam olayından ne öğrenmiş olacaktır? Birey bununla yüzleşir, kendini ve maruz kaldığı etkiyi olduğu gibi kabul eder, eylem sorumluluğunu alarak üzerine düşeni yapar. Bu sebeple şifa arayışı, yokluk alanında hastalıkla öğrenme yolculuğunun bir rotasıdır. Bu esnada insan, başvurduğu dini/manevi kaynaklar aracılığı ile yaşadıklarına bir anlam bulabilir, ümitsizliğe düşmeden teselli elde edebilir ve bu zorlu durumun üstesinden gelebilir. Dünya yaşamı, “varlık-yokluk” olarak iki temel alanda deneyimlenmektedir. Her iki alan için çeşitli özellikler ve baş etme potansiyeli ile donatılmış olan insan, zaman zaman varlığa veya yokluğa maruz kalarak, bu özellik ve potansiyel ile yüzleşmektedir. Bu yüzleşme esnasında cüzi iradesi ile bir hareket alanına sahip olan insan, niyet ve yapıp ettikleri ile gayretini göstermektedir. İnsanın koşulları ve olanları karşılama biçimi ile bunlarla baş etme potansiyeline sahip oluşu, varlık/yokluk deneyimini anlamlı kılmaktadır. Bu esnada inandığı yüce güç ile kurduğu olumlu ilişki de kendisini manevi olarak beslemektedir.

Hasta danışan, oğlundaki bedensel engel ve kendi bedensel hastalığı ile iki temel yokluk alanına maruz kalmaktadır. Annesi ise “iyilikle dolu” bir yaşamın ardından, hastalık ve fiziksel güç kısıtlılığına maruz kalarak yokluk alanını deneyimlemektedir. Bu sebeple danışan, özellikle “yokluk” hallerinin anlamlandırılmasına ihtiyaç duymaktadır. Varoluşsal olarak; yeni yaşam durumları ile uyum sağlayamamış ve değerlerini yaşayamaz bir aşamaya gelmiştir. Yaradan ile ilişkisi sarsılmıştır, gelecek için de ümit ihtiyacını giderememektedir.

5.5. İkinci Görüşme (Müdahale)

Sözlü iletişime dayalı, olumlu ve güvenli bir iş birliği içinde uzman ile danışanı arasında geçen danışma süreci, “maneviyat, manevi ihtiyaçlar” odağında olduğunda manevi danışman ile danışanı arasında yaşanmaktadır ve yüz yüze, birebir geçen bu süreç daha çok “anlama, anlamlandırma, anlaşılma” içeriklidir. Manevi danışman, danışanın duygularına, değerlerine, inançlarına, kültürüne, sosyal çevresine ve özellikle manevi ihtiyaçlarına odaklanır. Kimi zaman dinlenilme ihtiyacını gidermekle yetinirken, kimi

zaman da müdahalede bulunur, her zaman nasıl müdahale edeceğini önülemez. Çünkü manevi danışmanlık, sonuca değil sürece odaklı bir danışmanlıktır. Kimi zaman da danışanın ihtiyacına göre müdahale gerekebilir. Bu vakada yukarıdaki analize göre; Kitâbu'l-Merdâ rivayetlerinden de istifade edilerek, Yaradan algısı, ilgili değerler ve anlam ihtiyacına yönelik teolojik içerikle bir müdahale örneği aşağıda sunulmuştur:

5.5.1. Yaradan Algısı ile İlgili Olarak (Seven Yaradan)

Danışman: “İnsanın nasıl bir Rabbe inandığı, zihninde oluşturduğu algısı ile ilgilidir. Sevgi duygusu içinde seven ve çok merhametli bir Allah’a inanmak mümkün olduğu gibi, korku dolu bir kalple ceza veren bir Rabbe inanmak da mümkündür. İnsan yaşadıklarını imtihan olarak görerek, ceza veren Rab inanışını güçlendirirken, korkusunu artırmaktadır. Oysa başa gelen olayları öğrenme ve gelişim alanı olarak görürse, Rabbi ile sevgi dolu bir bağ kurabilmektedir. Bu da O’na yakınlığının artması ve manevi olarak güçlenmektedir. Böyle bir ilişki, insanın içinde bulunduğu durum ile barışıp uyum sağlamasını, baş etmesini kolaylaştırmaktadır. Çünkü öz saygısı gelişir, yüce güce sığınarak, güç elde eder. Yokluk halleri, bunu yaşayan için Rabbine yönelmesi ve yakınlaşması için bir vesile olabilir. Sizce nasıl bir Rabbe inanarak bu sorulara cevap bulabilirsiniz?”

Danışan: “İçimde Rabbim ile kurduğum ilişki, yaşadıklarımı ceza olarak gördükçe bozulmuş ve bağım zayıflamış, bunu fark edebiliyorum...”

5.5.2. Değerler ile İlgili Olarak (Sabır-Tahammül)

Danışman: “Sabredenlere, mükafatları hesapsız verilir.” (Zümer, 39/10) ayetinden ve “..Allah sabredenle beraberdir” (Bakara, 2/153) ayetinden ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, “Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha büyük bir nimet verilmemiştir.” (Buhârî, Zekat, 50) hadisinden sabrın ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Sabır, olanı kabul ve gereğini yerine getirmek üzere gönülden gayret göstermek, dayanmak, direnmek, üstesinden gelmek ve yaşanan durumun bir gelişim aşamasına dönüşmesini sağlamaktır. Tahammül kavramı sabrın yerine kullanılabilir. Tahammül, istemeyerek katlanmak, yüklenmek anlamlarına gelir ve tahammül bir süre sonra taşıyamamaya dönüşebilir, baş etme gücü tam olarak ortaya çıkamayabilir. Özdoğan bu konuda şöyle der: “Tahammül yaşantısında, zamanında verilmeyen tepkiler öfkenin gelişmesine neden olabilir, bir süre sonra öfke patlamaları ve özsaygıdan giderek uzaklaşma görülebilir. Öfke, insanın tüm ilişkilerini olumsuz etkileyen, bulunulan durum ile bir tür savaşa duygusudur. Bir süre sonra akıl ile dengelenmediğinde, şiddet ile sonuçlanması da mümkündür.” (Özdoğan, 2009)

-Sabır diye tahammül kavramını kullanıyor olabilir misiniz?

Danışan: “Evet olabilir, böyle düşünmemiştim...”

Danışman: “Şimdi isterseniz sabır değerini yaşamaya niyet edebilirsiniz...”

5.5.3. Anlam İhtiyacına Yönelik:

Danışman: “Bakara, 2/286. ayette; “Allah kimseye kaldırmayacağını yüklemez.” buyurulmuştur. Varlık ve yokluk alanlarını deneyimlerken insana düşen; etkiye açık ve sınırlı bir varlık olarak maruz kaldıklarına karşı kendi irade alanında bunu nasıl karşıladığı ve nasıl davrandığıdır. Yine Hz. Aişe’nin rivayetine göre; “Resûlullah şöyle buyurmuş: “Müslümana batacak bir dikene varıncaya kadar herhangi bir musibet isabet ederse, Allah muhakkak o musibete karşılık onun bir günahını örter.” (Buhârî, Merdâ, 1) Bir diğer hadiste, Ebû Said el-Hudrî, Ebû Hüreyre’den naklettiğine göre Resûlullah şöyle demiş; “Müslümana, vücuduna batacak dikene varıncaya kadar, hastalık, keder, hüzün, eza ve can sıkıntısı isabet ederse, Allah bu musibetleri sebebiyle o Müslümanın günahlarından bir kısmını örter.” (Buhârî, Merdâ, 1) Yine; “Müminin misali bir sap üzerinde biten ekin gibidir. Hangi taraftan rüzgâr eserse, rüzgâr onu eğer. Doğrulduğu zaman rüzgâr ile yine eğilir, fakat yıkılmayıp doğrulur.” (Buhârî, Merdâ, 1)

Buna göre mümin, hastalık gibi zorluklar karşısında rüzgârın önündeki ekin gibi sarsılabilir ancak yıkılmaz, sapmaz, kopmaz yani Yaradan’a kulluktan ayrılmaz. İnsan yokluktan payına düşenle karşılaştığında verenin Rabbi olduğunu bilir, sabır ve tevekkül göstererek imanını güçlendirir ve elde ettiği manevi güç ile bu yokluk ile baş edebilir. Yüce Allah (c.c.) bu durumu verdiği göre, iç potansiyel olarak bu durumla baş edebilecek güç kişide vardır. Tam burada İmam Gazzâlî’nin şu sözlerini tekrar düşünelim:

“Allah’ın merhametli oluşunun anlamı nedir? Hiçbir merhametli insan yoktur ki musibete uğrayan, acı çeken, hasta olan birini görüp de bunları gidermek için acele etmesin. O halde Allah her acıyı tersine çevirebilir, her hastalığı, sıkıntıyı ve afeti giderebilir. Dünya, hastalık, sıkıntı ve felaketlerle doludur. Allah, bunların hepsini ortadan kaldırmaya güç yetirmekle birlikte, kullarını dert ve felaketlerle mücadeleye terk eder.” (Türkben, 2019)

Böyle bakılınca sorularınıza yönelik bir cevap oluştu mu sizin için?

Danışan: “Evet, şimdi anlıyorum. Bu yokluklar Allah’ın kuluna lütfu belki de... Nasıl anlayacağımız önemli... Kişiye göre veriyor, kaldırmayabileceğimiz kadarı ile bizi yüzleştiriyor...”

Görüşmede Sonuç: Danışan, sorularına yönelik cevaplar bularak görüşmeden olumlu karşılıklar bulunduğunu ifade ederek ayrıldı.

Sonuç

Hastanede manevi danışmanlık, yaşanan zorlu yaşam olayı olan hastalık sürecinde hastaya, bakım veren yakınına ve tıbbi süreci profesyonel olarak yürüten sağlık personeline yönelik olmak üzere, manevi ihtiyaçları tespit etmeyi, bu ihtiyaçlara göre de bir danışmanlık süreci yürütmeyi hedefleyen meslek grubudur. Varoluş, aidiyet, anlam bulma ve kendini aşmak olarak özetlenebilecek manevi ihtiyaçlar içinde anlam bulma

ihtiyacı özellikle danışmanlıkta önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Birey, anlam ihtiyacını inancından elde ettikçe dindarlaşır. Manevi danışman da hasta hangi inançtan güç alıyorsa, o inanç ile hastayı buluşturmayı önemser. Hastalık gibi zorlu bir yaşam olayı durumunda insan için; ya şikayet etmek ve kabullenememek gibi bir yol, ya da olumlu bakıp hayır mı şer mi diye düşünmeden o anın gereğini yapmaya odaklanma şeklinde bir yol bulunmaktadır. Birey tercihini hangi yoldan yana kullanacaksa onun sonuçlarını yaşayacaktır. Manevi danışman bakış açılarındaki farklılığın deneyime ve ilişkilere yönelik yansımaları hakkında bilgi veren konumundadır.

Hastalığa verilen anlam ve elde edilen manevi güç, şifa arama sürecini olumlu yönde etkiler. Manevi danışman, anlam arayışına eşlik eder. Müslüman için temel bilgi kaynağı Kur'ân ve İslam Peygamberinin hadisleridir. Hadisler içinde hastalık konusuna yoğunlaşan muteber kabul edilmiş Buhârî'nin *Sahîh* adlı hadis eserinde Kitâbu'l-Merdâ bölümünü oluşturmuştur. Buradan elde edilen veriler, anlam verme sürecinde bir bakış açısı ve materyal oluşturmaktadır. Bu makalede bu bölümde geçen rivayetler değerlendirilmiştir.

Bakara, 2/286. ayette insana kaldıramayacağı yükün yüklenmeyeceği bildirilmiştir. Hastalık, normalin dışına çıkılıp, insanın iç ve dış güçleriyle yüzleştiği, baş edebilmek için de potansiyeli ile yüzleştiği bir dönemdir. Hz. Peygamber (s.a.v.), hastalığı karşılama biçimi ile fark oluşturmuş, hastalığa karşı sabırlı, sakin kalmayı öne çıkarmıştır. Şüphesiz bütünü göremeyen insan, o bütün içinde kendi yaşadığı durumu anlamlandırmakta ilk aşamada zorlanabilir. Bu nedenle peşin hükümlü olmaması, varlık ve yokluk alanı olan yaşam yolculuğunda, koşulları verenin Yaradan olduğunu bilmesi önemli bir bilinçtir. Öne çıkan kavram olarak sabır, olanı olduğu gibi kabul ile hastalığı bir karşılama biçimidir. Bunun karşılığında elde edilecekler yaılan bir gönül ile bu yolu yürümesi istenmiştir.

Sonuç olarak; “dinlemek, rencide etmemek, duygu durumuna göre davranmak, rahatlatmak, teselli etmek, moral olarak desteklemek, tövbeye, sabra, şükre, tevekküle, ibadete, Kur'ân okumaya, duaya yönlendirmek, bunları telkin etmek, takdir-tedbir ilişkisini açıklamak, Yüce Allah'ın gücünü hatırlatmak, hastalığın manevi kazanımlarına dikkat çekmek” gibi Nebevi usulde hastaya yönelik manevi danışma içerikleri olduğu görülmektedir. Resûlullah (s.a.v.), hastayı hem ziyaret etmiş hem de bu destek için müminleri teşvik etmiştir. Amaç, hastanın bu zorlu süreçten manevi güçlenme sağlayarak çıkmasını ve üstesinden gelmesini sağlamaya yönlendirmektir. Nebevi boyutun hastane manevi danışmanlığına temel bir teori oluşturmasında en etkili kavramların “sabır, teslimiyet, sükûnet, merhamet, dua, tevekkül ve ziyaret” olduğu ifade edilebilir. Bu kavramlar çerçevesinde “hastaya yaklaşım” düşünölmeye ve araştırılmaya devam edildikçe, teolojik teori zemini oluşturulmaya ve çeşitlendirilmeye devam edecektir.

Kaynakça

- Agitoğlu, N. (2019). Hz. Peygamber'in hadislerinde manevi bakım. Ebû Dâvûd'un Süneninde geçen hastalar ile ilgili bazı rivayetler örneğinde. *İlahiyat Alanında Araştırma Makaleleri*, Ankara: Gece Akademi, 27-67.
- Altaş, N. (1999). Hastanelerde dini danışmanlık hizmetleri Türkiye uygulaması üzerine deneysel bir araştırma. *AÜİF Dergisi*, Ankara, (39), 599-659.
- Aydın, G. (2019). *Ayetler ve hadisler ışığında hastalara manevi destek*. Kayseri: Kimlik.
- Aydın, G. (2022). Hadisler özelinde doğal afetlere karşı maddi ve manevi tedbirler. *Tevilat Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 445-477.
- Başar, S. (2008). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü cami dışı din hizmetleri kapsamında hastanelerde din hizmeti ihtiyacı. 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, *DİB Yayınları*, Ankara, 620-646.
- Başar, S. (2009). Hastanelerde din hizmeti modeli. *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara, 373-389.
- Başar, S. (2013). Hastanelerde din hizmetlerinin eğitim boyutu. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara, 481-495.
- Başar, S. (2023). Depremzedelere yönelik manevi ilk yardım. *Selçuk 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Konya, 124-134.
- Bogdan, R. & Sari Knopp Biklen. (1997). *Qualitative research for education*. Boston, 53-54.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. (1992), *el-Câmi'u's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı.
- Carrel, A. (1967). *Dua*. (Çev. Yüce Türk A.). İstanbul: Yağmur.
- Certel, H. (2016). Hz. Peygamber'in aile danışmanlığı uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(36), 36-67.
- Creswell, J. W, (2017). *Araştırma deseni* (çev. Demir S. B.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çamur, F. Y. (2020). Dini danışmanlıkta danışan danışman ilişkisi, hadisler çerçevesinde teolojik bir bakış. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 647-678.
- Çolak, A. (2011). Hasta ziyareti ile ilgili hadisler bağlamında bir güncelleme. *EKEV Akademi Dergisi, Sosyal Bilimler*, 15(48), 161-176.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. (1992), *Sünen*. I-V, İstanbul: Çağrı.
- Eldemir, F. (2022). Kanser hastalarında Tanrı algısının psikolojik sağlığa ve baş etme tarzına etkisine ilişkin bir araştırma. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 198-212.
- Dölek, A. (2002). Bazı hadislerin psikoterapi açısından yorumlanması. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(4), 21-34.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. (1992), *Sünen*. I-II, İstanbul: Çağrı.
- Kanger, F. (2015). Manevi rehberlikte proaktif bir yaklaşım olarak Hz. Muhammed'in (sav) örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 79-103.
- Karagül, A. (2012). Manevi bakım: anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda Örneği). *Dini Araştırmalar Dergisi*, 15(40), 5-27.
- Kastallanî, A. (1306). *İrşâdu's-Sârî li Şerhi Sahihî'l-Buhârî*. Mısır, (I) 27-28.

- Koç, Y. (2020). Danışan merkezli manevi danışmanlık örneği olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in uygulamaları. *Türk Manevi Danışmanlık Dergisi*, (2), 159-200.
- Koçak, D. B. (2019). *Sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik, Hollanda Erasmus Mc-Sophia Hastanesi'nde çocuk hastalara ve yakınlarına uygulanan manevi bakım gözlem örnekleri ve iletişim yöntemleri*. İstanbul: Dem, 47-71.
- Müslim, Müslim b. Haccâc. (1992), *el-Câmi'u's-Sahîh*. I-III, İstanbul: Çağrı.
- Öncü, H. (2015). Psikolojik danışma müdahalesi olarak bireysel psikolojik danışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16(1), 389-407.
- Özdoğan, Ö. (2010). *Mutluluğu seçiyorum*. Ankara: Özdenöze.
- Özdoğan, Ö. (2011). Gazzâlî ve ben ötesi yaklaşım. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 5-19.
- Özdoğan, Ö. (2019). Değer odaklı manevi güçlenme ve bakım programının geliştirilmesi ve uygulanması. 5. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, Sageya Yayınları, Üsküp/Makedonya, 913-918.
- Sancaklı, S. (2019). Ayet hadis bütünlüğü açısından Buhârî'nin el-Câmiu's-Sâhîh'nin bab başlıklarının analizi, *Gaziosmanpaşa İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 19-39.
- Sezgin, M. Fuad. (2000). Buhârî'nin Kaynakları. Ankara: Kitabiyât.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. (1992), *Sünen*. I-IV, İstanbul: Çağrı.
- Türkben, Y. (2009). Kötülük problemi: Gazzâlî-Swınburne karşılaştırması. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(21), 89-109.
- Ürkmez, A. (2017). Nebevi sünnette manevi danışma ve rehberlik. *Diyanet İlmî Dergi*, 53(3), 11-23.

Suggesting a Theological Resource for Hospital Spiritual Counseling: Bukhari's Narrations Qıtab Al-Marda

Serpil Başar

Extended Abstract

In our country, the theory and practice of spiritual counseling in hospitals are developing intertwined. In the field, spiritual counselors provide a spiritual counseling service focused on emotions, values and beliefs, including religious references, at the bedside, for patients, their relatives and health personnel in the hospital environment. During this service, they use a general counseling model with five stages: "identifying spiritual needs, analysis, intervention, getting results and termination". While they make use of "active listening and bilateral interview" techniques to identify spiritual needs, their intervention content, especially against the problems they analyze, consists not only of theological references but also of various spiritual counseling approaches that take into account both the psychological and spiritual needs of the individual (Başar, 2023). As a being with body, mind and spiritual aspects, the human being is a whole with these aspects and each of them has separate needs. Spiritual needs, which can be expressed as existence, belonging, meaning and self-transcendence, can arise especially when exposed to challenging living conditions as a limited and open to influence. Especially in cases such as illness, disability and death, where questions such as "why me, why did this happen to me, what is the meaning of this?" are asked, the need for meaning may come to the fore. Illness is the experience of absence (difficulty, deprivation, destruction) within the two basic areas of experience in the life of the world: existence and non-existence. While experiencing this experience, people gain strength and consolation from their spirituality and gain a power to cope with the difficult living conditions they are in (Koçak, 2019). The hospital is a place where the search for healing intensifies in the experience of illness where physical and mental integrity is disrupted in human life. In this search, the individual acts together with his/her spiritual power derived from his/her culture, values and faith, and includes them in the hospital and the treatment process (Altaş, 1999).

Undoubtedly, the Qur'an has presented the Prophet of the last religion as "the best example" (Ahzab, 21/33). In terms of principle and technique, his hadiths can be a guide for spiritual counseling. Therefore, by revealing the Prophet of Islam's approach to illness and the sick, analyzing the information on how he visited the sick and what he paid

attention to, it will be possible to create a basic framework for spiritual counselors and create an intervention content with theological value that is meaningful and up-to-date. The effect of a Prophetic touch on one's mind and heart in difficult times is worth exploring. For this, the hadith literature stands out as the written sources of the daily natural communication of the Companions with the Messenger of Allah (pbuh). In this article, an assessment of the Prophet's (pbuh) approach will be made, focusing on the hadiths of Kitâb al-Mardâ'. The main problematic is to seek answers to the questions; "which concepts are prominent in the hadiths for the field of spiritual counseling in the hospital, are there Prophetic touches that can shed light on the counseling process, what did the Messenger of Allah pay attention to in his approach to patients, can theological references be obtained from Kitâb al-Mardâ in terms of spiritual counseling". Spiritual counseling in the hospital is a service that includes being with the individual going through a difficult period while experiencing illness, supporting, accompanying the process, identifying spiritual needs and providing counseling for them. Philosophically, it is based on the principle of holistic care (Karagöl, 2012). For this reason, since 2015, spiritual counselors appointed by the Presidency of Religious Affairs have been working in the field of spirituality for patients, patient relatives and health personnel in the hospital among health professionals, first in pilot provinces and then in a way to be expanded to other provinces, accepting the patient or other service requestors as "clients" and providing services in a face-to-face interview room where the privacy of the interview is ensured.

It can also be stated that hospital spiritual counselors provide services to their target audience in the hospital environment with a general approach of "needs analysis, accompaniment or spiritual intervention, process management and getting results". However, the verses "Allah does not burden anyone with a burden that they cannot bear (Al-Baqara, 2/286)", "healing is from Allah (Al-Shu'ara, 26/80)", the hadiths in the meaning of "there is a cure for every problem (Muslim, Salam, 69)" and the Anatolian wisdom that can be emphasized with the titles "Mevla let's see what happens, if it happens, it will be good." are the basic sources and perspectives of this field (Özdoğan, 2019). In Sahîhu al-Bukhârî, the Merdâ section precedes the Kitâb al-Tîb, which brings together hadiths related to medicine, and consists of 38 hadiths analyzed under 22 different headings. Among the Sahîh hadîth sources, there is no other source that opens a separate section for the sick. In this respect, Bukhârî's al-Sahîh is worth analyzing. In the content of spiritual counseling practice in hospitals in Turkey, the narrations of Kitâbu'l-Merdâ (Patients Section) in Bukhârî's al-Sahîh are therefore one of the theoretical sources in the field of spiritual counseling in hospitals.

In the field of spiritual counseling in Turkey, the hadith literature and the role of the Prophet (PBUH) are of great interest. In spiritual counseling, which is an emotion, belief and value-oriented field, the personal characteristics and hadiths of the Messenger of Allah (pbuh) are valuable for Muslim clients in Turkey. He was a person who was consulted

and taken as an example by believers in his time because of his exemplary personality and trustworthy relationships with people. It is understood from the hadiths that while dealing with people from different age groups, he communicated by taking into account the needs and existing potentials of his interlocutors and produced solutions to their problems (Koç, 2020). During challenging events, people may experience cognitive and belief deviations, difficulties or new searches accompanied by emotions such as fear, anxiety, insecurity, sadness, sadness, sadness, sadness, powerlessness, confusion, helplessness, depression, etc. In similar situations, the Prophet (PBUH) guided the counselees with methods such as "suggestion, consolation, persuasion, and information" (Dölek, 2002). Traces of these can be seen in the related hadiths.

In this study, it was aimed to understand the value of hadiths as a theological source for the field of spiritual counseling in the hospital and to create relevant themes. For this purpose, qualitative design was used in the study and literature review and case study tools were preferred. In the content analysis; by focusing on the concepts of "patient, illness, hadith"; the themes of "health and illness awareness, understanding illness and patience in coping with illness, prayer and patient visit in illness" were obtained, and the subject was integrated with a value-oriented spiritual counseling practice example for the patient.

In the hadiths in the first chapter on illness and health consciousness, illness is one of the states of absence that befall a believer, whereas in the case of "slipping into evil", which is one of the weaknesses of the believer, the Creator responds positively by covering an evil of that believer. According to another conclusion, He exposes those whom He wishes for good to a life event from the state of non-existence. This is in line with the meaning of the verse al-Baqarah, 2:216: "In what you know to be good, there is evil, and in what you know to be evil, there is good". Absence, difficulty and hardship are not entirely negative in life events, and the human being's duty is to look positively and fulfill the responsibility of action by intending to experience the good (Türkben, 2009). In this sense, it is understood that there is also guidance on how people should respond to illness. That is, to be patient without complaining, and if this is the case, it will atone for sins, it will be good, and the reward will be paradise.

In the second part, the meaning obtained from the concepts of religion in coping with illness, as long as the need to find meaning in spiritual needs is met, people can achieve harmony and power in the situation they are in. This is achieved by giving positive meanings to concepts in religious coping with a positive perspective. Patience is one of these concepts, and the hadiths that mean accepting things as they are and doing what is necessary are evaluated in this section.

In the third section, prayer in illness, the experience of illness is an opportunity to turn to the Supreme Power in the spiritual sense. Prayer is the experience of asking for help from

this power, becoming stronger with the strength and morale it obtains, and is helpful in healing (Carrel, 1967). It is also consoling and empowering for the believer. As a person becomes stronger in faith, they find the strength to focus on the good, take a stand in favor of the good, and struggle to stay in the good. Thus, in difficult moments, when one is discouraged, prayer helps one to regain courage, to know that one is protected and cared for, that the Creator will help, to feel that one is not alone, to reach a sense of security, to persevere in the struggle with confidence, and to get rid of despair and hopelessness. For this reason, prayer can be said to contribute to recovery because it can increase moral strength during illness, which is one of the most difficult moments in life. In this way, the person finds solace by taking refuge in a higher power and can get out of the negative emotional state he/she is in through the spiritual power he/she obtains. In coping with illness, it is important to utilize spiritual practices such as prayer for spiritual empowerment as well as treatment for material reasons. It can be stated that the Prophet (pbuh) used and encouraged both.

In the fourth chapter, the importance given to visiting the sick is discussed. It is possible to evaluate these support visits within the field of righteous deeds that can be expressed as giving believers a breath of fresh air, relieving distress, comforting them, meeting their needs, and coming to the aid of others. The fact that the Prophet (pbuh) defined visiting the sick as a Muslim's right over other Muslims may suggest that he attached great importance to this responsibility. Thus, it leads to spiritual counseling in the form of caring for the person, showing interest in him/her, refreshing his/her moral strength and helping him/her cope with the illness. Visiting the sick, an act of mutual well-being for both the one being visited and the one being visited, was especially encouraged by the Prophet (PBUH) due to its material and spiritual rewards. It is also understood that the Messenger of Allah did not discriminate between religions when visiting the sick. Thus, it is understood that the Messenger of Allah (pbuh) visited the sick, touched and wiped the sick during these visits, prayed for them to be healed, that one should be careful about speaking in the presence of the patient, and that if the patient is uncomfortable with the visitors, he can express this openly. Regarding the Prophetic method of visiting the sick, it is understood that they were short visits, they were followed up until they recovered, they were not spoken to in a negative way, and they were given moral support.

Accompanying the sick can also be added to these results. The Messenger of Allah (pbuh) stated that the reward of companionship, which means accompanying the patient to care for him, is paradise (Tirmidhi, Genaiz, 2). It can be stated that he especially encouraged this service due to the importance of caring for the patient. Being close to the patient to cheer him/her up and accompany him/her through this difficult process can also give strength to the patient. While the Messenger of Allah (pbuh) redefined illness, it is seen that he gave hope, established a positive reciprocity relationship with illness, adopted a comforting attitude, used his listening skills, and sometimes approved of the situation as

it was. These features of the Prophetic approach to spiritual counseling are particularly striking.

The article is completed by presenting an example of an interview in spiritual counseling. In the process of individual spiritual counseling for spiritual counselors, a 5-stage method suggestion is presented for spiritual counselors; in the first stage, taking a story through effective listening, asking questions, analysis (with spiritual needs approach), intervention (value-oriented), getting results and finalization. Accordingly, spiritual counselors can find these 5 stages and a value-oriented intervention content in the article.